

Рощина Інна Олександрівна, доцент кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», кандидат юридичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТ. 7 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД І НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Видатний філософ Л. Фейєрбах зазначав, що одним із найголовніших принципів кримінального права є принцип «жодного покарання без закону» (*nulla poena sine lege*). Його теорія ґрунтується на твердженні про те, що лише точний зміст завчасно визначеної законодавцем норми може спонукати громадян до законослухняності. Звідси ж походить думка про можливість передбачення загрози покарання – його превентивна дія [1, с. 412].

Автор нової кримінальної парадигми Ч. Беккарія також сформулював принцип відповідності покарання сутності злочину: знайти для злочину відповідне покарання – це дібрати «невигоду», думка про яку позбавить найменшої привабливості ідею вчинити злочин [2].

Європейське співтовариство акцентує на тому, щоб не було жодного покарання без закону. Так, у ст. 7 («Жодного покарання без закону») Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція) вказано, що:

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час учинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями [3, с. 218].

Узагальнюючи практику Європейського суду за заявами громадян України, ми не знайшли жодного рішення за ст. 7 Європейської конвенції. Зокрема, усі рішення, постановлені за заявами громадян України й опубліковані на сайтах Міністерства юстиції України, Львівської лабораторії прав людини Науково-дослідного інституту державного будівництва і місцевого самоврядування Академії правових наук України та інформаційного порталу Харківської правозахисної групи також не містять рішень за ст. 7 Європейської конвенції.

Розглядаючи зміст ст. 7 Європейської конвенції і наводячи приклади рішень Європейського суду, В. І. Манукян не дав жодного рішення за заявами громадян України [4, с. 135].

Причинами відсутності рішень Європейського суду щодо заяв громадян України за ст. 7 Європейської конвенції може бути те, що, по-перше, правоохоронні органи й суди не порушували прав людини, передбачені цією статтею, а по-друге, ще не було опубліковано рішення Європейського суду щодо заяв громадян України за ст. 7.

Найбільш імовірною є перша причина. Підтвердити це можуть норми права, наявні в Кримінальному кодексі України. Зокрема, ст. 4 цього Кодексу свідчить, що злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначають законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час учинення цього діяння.

У ст. 5 Кримінального кодексу України зазначено, що:

– закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію в часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимості;

– закон про кримінальну відповідальність, який частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотну дію в часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи [5, с. 5].

З тексту вищевикладених статей видно, що сформульовані вони досить чітко, а сенс їх цілком збігається з вимогою ст. 7 Європейської конвенції. Ігнорування будь-якої їхньої вимоги відразу буде означати порушення прав людини, передбачених зазначеною статтею. Тому порушення вимог цих статей не може залишитися непоміченим і без відповідного реагування осіб, чиї права було порушено.

Конституція України також передбачає досить конкретні норми, спрямовані на те, щоб не допустити жодного покарання без закону. Так, ст. 62 регламентує, що:

1. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

2. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

3. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

4. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну та моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [6, с. 15].

Аналізуючи норми кримінального права, що стосуються законності притягнення до кримінальної відповідальності, не можна не помітити, що законодавець у Кримінальному кодексі та Кримінальному процесуальному кодексі України, як і в Конституції України, не лише здійснює спробу чітко регламентувати досудове та судове слідство, а й передбачає заходи щодо покарання за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

Наприклад, у ст. 2 «Підстава кримінальної відповідальності» Кримінального кодексу України йдеться про те, що:

1. Підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

2. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

3. Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу [5, с. 5].

Безперечно, теоретично ця стаття виглядає як досить позитивна, але практичне застосування її не витримує жодної критики. Про це свідчить не лише неодноразові висловлювання керівництва України, а й рішення Європейського суду. З метою більш повної імплементації вимог ст. 7 Європейської конвенції в Кримінальне право України, ст. 4 Кримінального кодексу України необхідно доповнити п. 1 та 2 ст. 15 цієї Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фейербах Л. Сочинения : в 2 т. / Л. Фейербах ; пер. с нем. – М. : Наука, 1995. – Т. 1. – 502 с.
2. Гарашук М. Концепції справедливого покарання [Електронний ресурс] / М. Гарашук. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3229>. – Назва з екрана.
3. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.
4. Манукян В. И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии / В. И. Манукян. – Киев : Истина, 2007. – 367 с.
5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрана
6. Конституція України: Основний Закон України. – Київ : Паливода А. В., 2009. – 48 с.